

УДК 811.111'255

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-22>

КВАНТИТАТИВНА МЕТАФОРА В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

THE QUANTITATIVE METAPHOR IN THE ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION

Загородня Л. З.,*orcid.org/0009-0000-0116-5016*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії і практики перекладу

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Ничко О. Я.,*orcid.org/0000-0002-9650-606X*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій

Західноукраїнського національного університету

Стаття присвячена особливостям перекладу англійської трикомпонентної квантитативної метафори, яка представлена конструкцією «метафоризований іменник + of + іменник», українською мовою. Зокрема, проаналізовано чинники, що зумовлюють різне числове оформлення її компонентів у вихідному та цільовому текстах, а також причини перекладу метафорично переосмислених англійських іменників українськими лексичними одиницями, що не є їхніми перекладацькими відповідниками. Автори простежили, що англійська та українська мови метафоризують ті самі семантичні групи іменників, окрім групи назв тварин. Лише в англійській мові іменник «whale» (укр. *кит*) може вживатися у трикомпонентній моделі квантитативної метафори для позначення невизначено великої кількості. У статті зауважено, що метафорично переосмислені іменники вихідної мови можуть бути замінені у цільовому тексті нейтральними словами на позначення кількості – «багато», «величезний» тощо. Виявлено, що тлумачі іноді підсилюють значення невизначено великої кількості за допомогою інтенсифікатора «цілий».

Авторами зазначено, що в українському перекладі англійська трикомпонентна метафора відтворюється за допомогою двокомпонентної конструкції «метафоризований іменник + іменник у родовому відмінку». У низці випадків можливе використання іншої двокомпонентної структури у цільовому тексті: «прикметник + метафоризований іменник», проте ця структура набуває іншого відтінку значення. У розвідці виявлено, що згідно норм української мови метафоризований іменник повинен вживатися у числовій формі однини, а іменник, що квантифікується, – у множині, якщо це дозволено його числовою парадигмою. Щодо англійської квантитативної конструкції, то обидва її члени можуть набувати обох числових форм, що може зумовити різне числове оформлення вихідного та цільового іменників в англо-українському перекладі. Зауважено, що узус кожної мови визначає та обмежує перелік іменників, які можуть квантифікуватися певними метафоризованими іменниками, що стає причиною заміни вихідної метафоризованої номінації найменуванням, звичним для носіїв цільової мови.

Ключові слова: невизначено велика кількість, вторинна номінація, метафоризований іменник, квантитативна метафора, числова форма іменника.

The article focuses on translating the English three-component quantitative metaphor which consists of a metaphorised noun, preposition «of» and a noun denoting substance into Ukrainian. The paper aims to find out and explicate reasons of divergent grammatical forms of source and target nouns in quantitative structures. The study analyses cases of using target lexical units that are not considered to be equivalents for source metaphorised nouns in the English-Ukrainian translation and explains the necessity of applying such translation technique. The authors have noticed that the same semantic groups of nouns are metaphorised in the English and Ukrainian languages, apart from the group of animal names. The one and only English noun «whale» can be used in the three-component quantitative structure to denote indefinitely large quantity. It has been mentioned that English metaphorised

nouns can be substituted with stylistically neutral lexical units while rendering into Ukrainian such as «багато», «величезний», etc. A metaphorised noun can be sometimes modified by the adjective «цілий» in the target text in order to emphasize the meaning of indefinitely large quantity.

The English three-component quantitative metaphor is rendered into Ukrainian by means of the two-component metaphor which consists of a metaphorised noun and the genitive form of a noun denoting substance. Another two-component structure that consists of an adjective and a metaphorical noun can be used in the target text, but the latter structure acquires slightly different meaning from that of the former. Pursuant to the linguistic norms of the Ukrainian language a metaphorical noun is used in the singular and a noun denoting substance is used in the plural if the inflectional paradigm of a noun allows these number forms. As far as the English language is concerned, both nouns of the quantitative structure can obtain both number forms if their inflectional paradigm allows. The mentioned phenomenon can cause divergence between grammatical number of a source and a target noun in the English-Ukrainian translation. The authors highlight that usage of Ukrainian lexical units that are not equivalents for English metaphorised nouns is caused by the difference in the linguistic norms of combining metaphorised nouns and nouns denoting substance.

Key words: indefinitely large quantity, secondary nomination, a metaphorised noun, a quantitative metaphor, grammatical number forms of a noun.

Постановка проблеми. Для позначення невизначено великої та малої кількості носії англійської та української мов мають у своєму розпорядженні низку лексичних одиниць. Водночас поняття «невизначена мала кількість» не отримало такого розгалуженого мовного вираження, як поняття «невизначена велика кількість»: кількість лексем на позначення великої кількості переважає кількість слів, що називають невизначено малу кількість. Поряд із первинними номінаціями кількісно невизначеного значення (наприклад, укр. *гурт, зрзя, безліч* тощо; англ. *number, crowd, horde, covey, set, series* тощо) у мовленні активно використовуються вторинні найменування – метафорично переосмислені слова різної семантики, що слугують специфічними засобами позначення невизначено великої кількості (наприклад, укр. *тьма, сила, маса, море, ліс* тощо; англ. *flood, ocean, torrent* тощо), які у мовознавчих працях отримали назву «квантитативна метафора» [1, с. 43; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістична представленість кількості є об'єктом численних мовознавчих розвідок, зокрема, низка праць присвячена квантитативній метафорі. Серед таких робіт слід відзначити дисертаційне дослідження А. Зінченко [5], у якому виявлено лінгвокогнітивні та прагмастилістичні особливості вторинних номінацій невизначеної кількості в англомовному публіцистичному дискурсі та запропоновано класифікацію вторинних номінацій за семантичним та структурним критеріями. Функціонально-семантичне поле неозначеної кількості в українській мові вивчали мовознавці Н. Попович [11], Н. Грипас [2], функціонування метафорично переосмислених лексем-квантитативів різних тематичних груп у сучасному українському поетичному мовленні досліджувала О. Семененко [12; 13]. Мовознавці побіжно торкатися питання квантитативної метафори у межах вивчення значень та синтаксичних функції родового відмінка іменника в українській мові [1; 14].

Незважаючи на зацікавленість мовознавців питанням квантитативних одиниць, аналіз квантитативної метафори у контрастивних та перекладознавчих аспектах не проводився, що й зумовило актуальність теми пропонованого дослідження. Наша розвідка присвячена особливостям перекладу англійської трикомпонентної метафори, яка представлена конструкцією «метафоризований іменник + of + іменник», українською мовою.

Мета розвідки – дослідити особливості перекладу англійської трикомпонентної квантитативної метафори українською мовою, зокрема, проаналізувати та пояснити причини граматичних та семантичних змін у структурі метафори під час перекладу.

Виклад основного матеріалу. Утворення квантитативної метафори зумовлено прагненням мовця експресивно передати значення великої кількості. Вона з'являється у мові внаслідок переосмислення значень уже наявних номенів, що результується в набутті ними нових значень унаслідок вторинного називання [6, с. 54]. Квантитативна метафора не дублює значень

ні числової форми множини іменника, ні лексичних одиниць на позначення великої кількості. Форма множини виражає смислову ознаку «більше, ніж один»; лексеми передають точнішу інформацію про кількість предметів, наприклад: *багато, мільярди* зірок. До того ж вони можуть поєднуватися із іменниками групи *singularia tantum* (тобто іменниками, що вживаються тільки в однині).

Особливість квантитативної метафори полягає у тому, що метафорично переосмислені слова не тільки позначають невизначено велику кількість, а й одночасно подають експресивно-оцінну інформацію про цю кількість [11, с. 58; 13, с. 75], тобто чи знаходиться вона у стані спокою чи у русі; якщо ж у русі, то який цей рух: цілеспрямований чи хаотичний, безперервний чи недовгий; як розташовані предмети відносно один одного; який простір займає множина тощо. Так, наприклад, метафорично переосмислені слова англійської та української мов «forest», «cloud», «гора», «ліс», «хмара» поряд із значенням великої кількості характеризують множину як безладне об'єднання предметів, що перебувають у статиці чи динаміці; лексеми «flood», «shower», «torrent», «дощ», «град», «злива», «лавина», «ріка» містять сему інтенсивного, стрімкого руху; а у «sea», «ocean», «море», «океан» присутнє значення просторової протяжності.

Слід зауважити, що англійська та українська мови метафоризують ті самі семантичні групи іменників, за винятком групи назв тварин. Загалом згадана група в обох мовах не набула здатності позначати невизначено велику кількість, окрім англійського іменника «whale» (укр. *кит*), який виступає єдиним її представником, що може вживатися у трикомпонентній моделі квантитативної метафори. Оскільки основне значення квантитативної структури – це передати значення невизначено великої кількості, то метафорично переосмислені іменники вихідної мови, зокрема, й у випадках відсутності перекладацького відповідника можуть бути замінені у цільовому тексті нейтральним словами на позначення кількості – *багато, величезний* тощо. Наведемо власний переклад українською мовою англійського речення із метафорою *a whale of*, взятого зі словника [17]: *Another thousand dollars would make a whale of a difference* – *Ще одна тисяча доларів мала б величезне значення*.

В українському перекладі англійська трикомпонентна метафора зазвичай відтворюється за допомогою двокомпонентної конструкції «метафоризований іменник + іменник у родовому відмінку» [14, с. 31]. У низці випадків можливе використання іншої двокомпонентної структури у цільовому тексті: «прикметник + метафоризований іменник». Для прикладу, квантитативну метафору *a sea of wheat* можна перекласти українською мовою як *море пшениці* або *пшеничне море*. Щоправда, словосполучення «море пшениці», насамперед, позначає невизначено велику кількість, а потім – просторову протяжність; «пшеничне море», навпаки, повідомляє не стільки про велику кількість, скільки про просторову протяжність.

Як зазначають мовознавці, метафорично переосмислені лексеми української мови нерідко вживаються із інтенсифікатором «цілий» (для прикладу, *ціле море сліз, цілий ешелон аргументів*) [12, с. 90; 13, с. 76]. Тому не дивно, що тлумачі вводять ці специфікатори у текст перекладу для підсилення значення невизначено великої кількості. Проілюструємо наше твердження прикладами англо-українського перекладу квантитативних метафор: 1. «*The Divers approached the Agiri Fair through a menagerie of mammoth stream-rollers that made away for them*» [18, с. 237] – «...Дайвери, які хотіли потрапити на Агірський ярмарок, поїхали далі, повз **цілий звіринець величезних парових котків**, що звільняли їм дорогу» [15, с. 337]. 2. «...to receive **the flood of impressions**...» [21] – «...сприймати **цілий потік вражень**...» [7, с. 31].

У метафорично переосмислених українських іменників простежується послаблення предметного значення, що проявляється у невикористанні їх у числовій формі множини. Це мовне явище не притаманно англійським квантитативним субстантивам, що зумовлює різне числове оформлення метафоризованих одиниць у перекладі. Наприклад, у поданих нижче реченнях англійські метафорично переосмислені іменники – *seas, clouds* – вжиті у множині; а в пере-

кладеному тексті – в однині: *more, curjawa*. Порівняймо: 1. «...*the deeps of life were to her seas of illusion*» [21] – «...їйого глибінь була для неї **морем** ілюзій» [7, с. 69]. 2. «*Lary would sweep along, trailing clouds of glory...*» [23] – «Ларі пронісся б, полишаючи за собою **курjаву слави...**» [9, с. 90].

Числова форма англійського абстрактного іменника, що квантифікується, визначається змістом квантитативного словосполучення. Якщо мовець прагне передати значення «множина дискретних одиниць», то така лексична одиниця набуває числової форми множини (якщо це дозволено числовою парадигмою іменника), наприклад: *a horde of fears, lusts, heresies; a camp of little fears*. Якщо смислові відношення у метафоричній структурі інтерпретуються як «міра поняття», то абстрактні злічувані іменники можуть використовуватися у формі однини без артикля, ніби функціонально переходячи у розряд незлічуваних, наприклад: *a stream of anecdote, fifty pounds of look*. На противагу англійській мові, українські абстрактні субстантиви вживаються у формі множини, якщо це дозволяє їхня числова парадигма. У зв'язку з цим, можна простежити різне числове оформлення абстрактних іменників у вихідному та цільовому текстах. Для ілюстрації наведемо такі приклади: 1. «*Piggy stood behind him, islanded in a sea of meaningless colour...*» [19] – «*Роха стояв за Ральфом у морі безглуздох барв...*» [4, с. 92]. 2. «*The storm of sound beat at them...*» [19] – «*Їх ударила злива звуків...*» [4, с. 226].

Побіжно зауважимо, що згадані числові розбіжності вихідних та цільових іменників можна також прослідкувати у квантитативних словосполученнях із первинними номінаціями кількісно невизначеного значення. Порівняймо: 1. «*His brain was a most accessible storehouse of remembered fact and fancy...*» [21] – «...їйого мозок був відкритим сховищем **фактів, подій і уявлень...**» [7, с. 198]. 2. «...*the whole gamut of human emotion...*» [22, с. 117] – «...*ціла гама людських почуттів...*» [8, с. 100].

Варто зауважити, що під час перекладу англійської трикомпонентної метафори простежується не тільки різне числове оформлення її компонентів, а й різне семантичне наповнення квантитативного словосполучення. Йдеться про те, що вторинні найменування певної семантичної групи чи номінації в межах однієї групи мають певні обмеження щодо поєднання з лексичними одиницями, кількість яких необхідно позначити. Наприклад, для вираження неозначено великої кількості *пшениці* в українській мові вживають метафорично переосмислений іменник «море» (*more пшениці*), що належить до групи «акваторіальний ландшафт» (згідно з класифікацією А. Зінченко [5, с. 101], а не субстантив, приміром, з групи «атмосферні явища та процеси» – *дощ, град* чи *злива (пшениці)*). Водночас метафора «море» не може бути замінена іншими найменуваннями зі своєї групи – *озеро, річка (пшениці)*.

Оскільки узус кожної мови накладає свої обмеження на сполучуваність компонентів у складі квантитативної структури, то природно, що в англо-українському перекладі метафоризовані номінації вихідної мови можуть замінятися найменуваннями, звичними для носії цільової мови. У наведених нижче прикладах (1) і (2) простежуємо заміну лексичних одиниць у межах групи «атмосферні явища та процеси», а саме: *shower* (укр. *дрібний дощ, мряка*) та *storm* (укр. *буря, гроза*) перекладені словом *град*. У прикладі (3) метафорично переосмислений іменник *bombardment* (укр. *бомбардування, обстріл*) із семантичної групи «соціальні явища» перекладається українським субстантивом із групи «атмосферні явища та процеси», а саме: *злива*. Порівняймо: 1. «*Suddenly a shower of earth gobs and pebbles came down on them...*» [18, с. 136] – «*Раптом на них посипався град камінців і грудочок землі...*» [15, с. 204]. 2. «*Under the storm of denunciation...*» [21] – «*Під градом обвинувачень...*» [7, с. 250]. 3. «*Just as in an air-raid it proved impossible to be frightened all the time, so under the bombardment of routine jobs, of chance encounters, of impersonal anxieties, one lost for hours together the personal fear*» [20] – «*Як під час повітряного нальоту неможливо весь час відчувати страх, так і під зливою буденних справ, випадкових зустрічей, чужих турбот зовсім забуваєш про свої страхи*» [3, с. 108].

Звісно, в англо-українському перекладі простежується і збіг лексичних груп метафоризованих номінацій. Наприклад, у поданому нижче реченні англійський метафорично пере-

осмислений іменник *forest* перекладається своїм прямим перекладацьким відповідником *ліс*: «*They achieved the marble-white building of the power-house which rose like a mausoleum in the little black forest of wires and pylons and stunted transformers with pyrite horns*» [16, с. 395] – «*Нарешті вони підійшли до мармурово-білого будинку електростанції, який здіймався, як гробниця, посеред чорного лісу дротів, стовпів та невисоких трансформаторів з піритовими ріжками*» [10, с. 448].

Висновки. В українському перекладі англійська трикомпонентна метафора відтворюється за допомогою двокомпонентної конструкції «метафоризований іменник + іменник у родовому відмінку». У низці випадків можливе використання іншої двокомпонентної структури у цільовому тексті: «прикметник + метафоризований іменник», проте ця структура набуває іншого відтінку значення. Згідно норм української мови метафоризований іменник повинен вживатися у числовій формі однини, а іменник, що квантифікується, – у множині, якщо це дозволено його числовою парадигмою. Щодо англійської квантитативної конструкції, то обидва її члени можуть набувати обох числових форм, що може зумовити різне числове оформлення вихідного та цільового іменників в англо-українському перекладі. Узус кожної мови визначає та обмежує перелік іменників, які можуть квантифікуватися певними метафоризованими іменниками, що стає причиною заміни вихідної метафоризованої номінації найменуванням, звичним для носіїв цільової мови.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні такого мовного явища як квантитативна метафора, а також у виявленні та описі особливостей її перекладу цільовою мовою, що може мати практичне значення, зокрема, під час здійснення перекладу англомовних творів українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богдан М. М. Значення і синтаксичні функції родового присубстантивного відмінка (безприйменникові конструкції). *Українська мова і література в школі*. 1975. № 6. С. 35–45.
2. Грипас Н. Я. Контекстуальні засоби вираження поняття «багато». Мікрополе множинності осіб. *Українське мовознавство*. 1981. Вып. 9. С. 24–29.
3. Грін Г. Тихий американець. Наш резидент у Гавані / переклад з англійської І. Коваленка, П. Шаранда. Київ : Вища школа, 1984. 352 с.
4. Голдінг В. Володар мух / пер. з англ. С. Павличко. Київ : Основи, 2000. 254 с.
5. Зінченко А. В. Вторинні номінації невизначеної кількості в англомовному публіцистичному дискурсі: лінгвокогнітивний та прагмастистичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2021. 214 с.
6. Зінченко А. В. Типологія вторинних номінацій невизначеної кількості в англомовному публіцистичному дискурсі. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2020. № 13. С. 54–58. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.13.2020.214332>
7. Лондон Д. Мартін Іден / пер. з англ. М. Рябової. Київ : Молодь, 1973. 336 с.
8. Моем С. Радощі життя, або сімейна таємниця / переклад з англійської В. Легкоступа. Київ : Радянський письменник, 1970. 174 с.
9. Моем С. На жалі бритви / пер. з англ. А. Муляра. Київ : Дніпро, 1970. 310 с.
10. Олдрідж Дж. Герої пустинних горизонтів / переклад з англійської М. Пінчевського. Київ : Радянський письменник, 1956. 460 с.
11. Попович Н. М. Функціонально-семантичне поле неозначеної кількості в українській мові (на матеріалів творів І. Я. Франка). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. № 36. Том 1 С. 57–60.
12. Семененко О. Ю. Оператори-вимірники тематичної групи «рухомі вмістища» із семантикою мультипліцитності у сучасному українському поетичному мовленні. *Мова*. 2015. № 23. С. 88–92.
13. Семененко О. Ю. Функціонування лексем-квантитативів тематичної групи *водні об'єкти* із семантикою мультипліцитності у структурі поетичного дискурсу. *Вісник ОНУ. Серія: Філологія*. 2020. Т. 25, вип. 2 (22). С. 74–81.
14. Федик О. С. Субстантивні словосполучення з родовим кількості. *Українська мова і література в школі*. 1979. № 9. С. 31–34.

15. Фіцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі. Ніч лагідна / переклад з англійської М. Пінчевського. Київ : Дніпро, 1982. 472 с.
16. Aldridge J. Heroes of the Empty View. London : The Bodley Head, 1954. 399 p.
17. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/whale-of-a?q=a+whale+of+a> (Last accessed: 20.01.2024).
18. Fitzgerald F. S. Tender is The Night. London : Penguin Popular Classics, 1997. 392 p.
19. Golding W. Lord of the Flies. URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=128223&pg=1> (Last accessed: 07.01.2024).
20. Greene G. The Quiet American. URL: <https://books-library.net/files/books-library.online-01051948Qe8E3.pdf> (Last accessed: 07.01.2024).
21. London J. Martin Eden. URL: https://onemorelibrary.com/index.php/ru/?option=com_djclassifieds&format=raw&view=download&task=download&fid=9248 (Last accessed: 30.09.2023).
22. Maugham W. S. Cakes and Ale or the Skeleton in the Cupboard. Harmondsworth : Penguin books, 1991. 203 p.
23. Maugham W. S. The Razor's Edge. URL: https://www.goodreads.com/book/show/31196.The_Razor_s_Edge (Last accessed: 30.09.2023).